

جامعه پزشکی و استفاده از اطلاعات علمی

دکتر امیرحسین حاجی ترخانی*

چکیده

آگاهی داشتن از آخرین و تازه‌ترین اطلاعات در زمینه پزشکی یک ضرورت و مسئولیت حرفه‌ای است. این کار با استفاده از منابع اطلاعات پزشکی امکان‌پذیر می‌باشد. منابع اطلاعات پزشکی متنوع است و عوامل مختلفی مثل تخصص، نوع کار و ... در انتخاب منابع تأثیر دارد. آشنائی با انواع منابع اطلاعات پزشکی و چگونگی استفاده از آنها لازم و مفید است.

براساس بعضی اطلاعات بدست آمده بنظر می‌رسد عمده‌ترین منابع مورد استفاده جامعه پزشکی کشور ما برای کسب اطلاعات پزشکی، مجلات، کتب و گردهمائی‌های علمی باشد. آگاهی از اینکه جامعه پزشکی چه اطلاعاتی را نیاز دارند و چگونه، در چه زمان و از کجا آن را بدست می‌آورند می‌تواند در سازماندهی کار برای فراهم آوردن امکانات و تسهیلات لازم و بهره‌برداری هر چه بهتر از این منابع مورد استفاده قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: ۱- منابع اطلاعاتی ۲- نشریات پزشکی ۳- گردهمائی علمی

مقدمه

هر یک از ما که از نظر حرفه‌ای جزء گروه پزشکی محسوب می‌شویم، اعم از پزشک، دندانپزشک، داروساز، پرستار، ماما، رشته‌های مختلف بهداشتی، شاغلین در خدمات تشخیصی مثل آزمایشگاه و رادیولوژی، فیزیوتراپی و ... دو وظیفه # و مسئولیت اصلی و اساسی بر عهده داریم: ۱- ارائه خدمات اعم از: پیشگیری - تشخیصی - درمانی - توانبخشی.

۲- آموزش به صورت‌های مختلف (رسمی و غیررسمی) به افراد مختلف مانند دانشجوی، بیمار، اطرافیان و نزدیکان بیمار و همکاران. برای انجام این دو وظیفه اصلی از دانش و اطلاعات پزشکی و حرفه‌ای مان استفاده می‌کنیم. آیا آنچه انجام می‌دهیم درست بر اساس آخرین یافته‌های علمی است؟ به عبارت دیگر آیا دانش و اطلاعات پزشکی ما همگام با پیشرفتهای روز است؟ حق مردم، وظیفه و

* عضو هیئت علمی و معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایران

وظیفه سومی که بعضی از گروه پزشکی بخصوص هیئت علمی برعهده دارند «پژوهش» است.

انواع منابع اطلاعاتی

منابع اطلاعاتی را در ۵ گروه کلی می‌توان طبقه‌بندی نمود (شمای شماره ۱). این منابع عبارتند از: افراد متخصص، نوشته‌های چاپی و غیرچاپی، رسانه‌های دیداری - شنیداری (مثل رادیو تلویزیون و سایر منابع و امکانات سمعی بصری) و نرم‌افزارهای کامپیوتری.

دانشمندان و متخصصان که در رشته خود دارای دانش، مهارت و تجربه بوده و صاحب نظر محسوب می‌شوند از جمله منابع اطلاعاتی هستند که در ملاقات‌ها و مصاحبه‌های فردی و یا در کنفرانس‌ها، کنگره‌ها و گردهم‌آئی‌ها بصورت گروهی می‌توان از دانش و اطلاعات آن‌ها استفاده کرد. این افراد جزء سرمایه‌های ملی هستند و دانش و اطلاعات آنها میراث علمی ملی محسوب می‌شود که باید ثبت و حفظ شود و به فرموده پیامبر گرامی این دانش و اطلاعات علمی را باید با نگارش و نوشتن حفظ کرد.

قال رسول... (ص): قیدوا العلم بالكتابة (تحف العقول)
علم را بوسیله نوشتن پایدار و ماندگار کنید.

ثبت و حفظ اطلاعات صاحب‌نظران و متخصصان نه تنها وظیفه خود آنهاست که از طریق نوشتن، دانش و تجربیات خود را ماندگار کرده و بر میراث علمی کشور بیفزایند، بلکه مسئولیتی است که تمامی مسئولین و دست‌اندرکاران نظام اطلاعاتی و بهداشتی درمانی کشور بر عهده داشته و از طریق تهیه نوارهای صوتی و تصویری و تهیه نوشته از سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های آنان و چاپ و نشر مقالات و کتابهایشان قابل انجام است.

منابع اطلاعاتی نوشتاری شامل کتاب‌ها، مجلات و نشریات ادواری، دائرةالمعارف‌ها، اطلس‌ها، پایان‌نامه‌ها، گزارش پژوهش‌ها، مدارک پزشکی و ... از جمله منابع اطلاعاتی هستند که بصورت مکتوب و نوشته در اختیار بوده و می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند.

وسائل و امکانات دیداری - شنیداری یا تصویری -

مسئولیت ما ایجاب می‌کند که از آخرین و تازه‌ترین اطلاعات در زمینه تخصصی و حرفه‌ای خود آگاه باشیم.

اما، چگونه؟

لحظاتی بیندیشیم!

اطلاعات و دانش ما درباره موضوعات مختلف حرفه‌ای و پزشکی چیست؟ در چه زمانی و از چه راهی و چگونه آن را بدست آورده‌ایم؟ چگونه آن را به روز می‌کنیم؟

آگاهی‌های علمی ما عمدتاً همان مطالبی است که در دوران تحصیل از اساتید خود شنیده و یا در نوشته‌ها و کتب درسی خوانده و فرا گرفته‌ایم. در حالیکه نیمه عمر اصول و حقایق مربوط به بهداشت و سلامت را ۴ سال ذکر کرده‌اند و ما اغلب از موضوعاتی که به مرور زمان تغییر یافته و یا اطلاعات جدیدی که حاصل شده بی‌اطلاع هستیم. آیا جز این فکر می‌کنید؟ به هر حال این مشکل منحصر به ایران نیست، بطوریکه بررسی انجام شده در آمریکا بر روی نتایج امتحانات علمی گروهی از متخصصین نشان داد که میزان آگاهی آنها از موضوعات تغییر یافته و جدید پزشکی با زمان پایان تحصیلات آنها نسبت معکوس دارد و هر چه فاصله زمانی تا پایان تحصیلاتشان در دانشکده پزشکی بیشتر باشد اطلاعات آنها درباره موضوعات و مطالب جدید و یا تغییر یافته کمتر است.

همچنین بررسی انجام شده در بلژیک نشان داد که پژوهشگران و استفاده‌کنندگان از منابع اطلاعاتی حتی در زمینه تخصصی خود نیز آگاهی‌های لازم را ندارند. (تروپولسکی - ۱۹۸۳)

به هر حال دانش پزشکی از جمله علمی است که دائماً در حال توسعه و تغییر است و افراد شاغل در گروه پزشکی بدلیل مسئولیت خطیرشان که با مرگ و زندگی افراد جامعه ارتباط پیدا می‌کند لازم است تا از آخرین و تازه‌ترین اطلاعات در رشته خود با خبر باشند و این کار با استفاده از «منابع اطلاعات پزشکی» امکان‌پذیر است.

در سال‌های اخیر انواع نرم‌افزارهای کامپیوتری هم به این مجموعه اضافه شده است.

صوتی نظیر عکس، اسلاید، فیلم، نوارهای ویدیویی یا نوارهای صوتی از دیگر منابع اطلاعاتی محسوب می‌شود و

انواع منابع اطلاعاتی

- ۱- انسانی: افراد متخصص و صاحب‌نظر.
- ۲- نوشتاری: چاپی: کتاب، مجله (نشریات ادواری) و بروشور. غیرچاپی: پایان‌نامه - گزارش تحقیق - اسناد مدارک.
- ۳- دیداری: عکس، اسلاید، فیلم، نوار ویدیویی.
- ۴- شنیداری: نوار صوتی سمینارها، کنفرانس‌ها و مصاحبه‌ها.
- ۵- نرم‌افزاری: برنامه‌ها و دیسک‌های کامپیوتری.

شماره ۱

سخنرانی‌های رسمی، بحث مستقیم با مشاوران و متخصصان صاحب‌نظر و مجلات پزشکی بیشتر از نوار، اسلاید، فیلم و سخنرانی‌های غیر رسمی طرفدار دارد. مطالعه دیگری نشان داده که منبع اصلی برای کسب اطلاعات، کتب و مجلات هستند و در مرحله بعد مشورت با همکاران و متخصصین قرار دارد.

بر اساس مطالعات فرگوسن و کاپلان (Ferguson kj, caplan Rm - ۱۹۸۷)، پزشکان، گردهمایی‌های علمی را بیشتر ترجیح داده‌اند و بعد از آن به ترتیب دوره‌های رسمی، همکاران، کتاب‌ها و مجلات، نوارهای ویدیویی، نوارهای صوتی و در آخر بروشورها و اطلاعات شرکت‌های دارویی را برای کسب اطلاعات مورد استفاده قرار داده‌اند.

همانگونه که ملاحظه می‌شود در مطالعات مختلف، منابع اطلاعاتی که بیشتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند متفاوت گزارش شده است. این امر ناشی از عوامل گوناگون دیگری است که در انتخاب منابع کسب اطلاعات پزشکی تأثیر دارد. گروپن (Gruppen - ۱۹۹۰) (۶) با مروری بر مطالعات گذشته این عوامل را به شرح زیر مشخص نموده است: خصوصیات

شاغلین گروه پزشکی اطلاعات حرفه‌ای خود را چگونه بدست می‌آورند؟

راههای مختلفی برای کسب اطلاعات پزشکی ممکنست مورد استفاده قرار گیرد که عبارتند از: دوره‌های آموزشی، کتب و مجلات علمی، اطلاعاتیه‌ها و بروشورهای دارویی، وسائل ارتباط جمعی (مثل رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها)، بیماران، همکاران، متخصصین و صاحب‌نظران، مواد و برنامه‌های سمعی و بصری (مثل نوار صوتی، فیلم، اسلاید، نوار ویدیویی)، برنامه‌ها و نرم‌افزارهای کامپیوتری.

کدام روش و کدامیک از منابع اطلاعاتی ترجیح داده می‌شود؟

مطالعات مختلفی انجام شده تا مشخص گردد که پزشکان بین راههای مختلف مذکور برای کسب اطلاعات پزشکی، بیشتر از کدام روش و منابع اطلاعاتی استفاده می‌نمایند. یافته‌های موری - لاین (Murry - Lyon - ۱۹۷۷) نشان می‌دهد که برای بدست آوردن اطلاعات پزشکی،

نقش موثری است که پزشکان صاحب‌نظر و راهبران آموزشی در ارائه اطلاعات و نظارت مشورتی و آموزش پزشکان دیگر دارند.

به نظر نمی‌رسد در ایران مطالعه جامعی در مورد منابع و روش‌های کسب اطلاعات پزشکی انجام شده باشد. ولی در گزارش پژوهشی که درباره اشاعه اطلاعات گزینشی در دانشگاه علوم پزشکی ایران انجام گرفت بطور جانبی اطلاعاتی داده شده که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد (۳). این بررسی نشان می‌دهد که افراد مورد مطالعه که از بین اعضاء هیئت علمی دانشگاه بودند، اطلاعات علمی مورد نیاز خود را عمدتاً از کتب و مجلات (اعم از اینکه شخصی باشد یا در کتابخانه‌ها موجود بوده و استفاده شود) و یا شرکت در سمینارها و گردهمایی‌ها بدست می‌آورند و بیشتر از ۲/۳ آنها از دو روش یا بیشتر برای کسب اطلاعات استفاده می‌کنند. (جدول شماره ۱) این یافته‌ها مشابه نتایج مطالعاتی است که در خارج از ایران انجام شده و قبلاً مورد اشاره قرار گرفت.

فردی، مثل سن، تخصص، تجربه، خصوصیات شغلی و کاری مثل محل کار، اندازه جمعیت محل کار، نوع کار (انفرادی یا گروهی در موسسه)، وجود همکاران و دسترسی به متخصصین و پزشکان صاحب‌نظر و راهبران آموزشی (*opinion leader*). گروهین خاطر نشان ساخت، پزشکان جوان تر کتب و نشریات پزشکی را ترجیح می‌دهند و مسن‌ترها از اطلاعات شرکت‌های دارویی و دوره‌های بازآموزی بیشتر استفاده می‌کنند. پزشکان متخصص بیشتر نوشته‌های پزشکی یا منابع مکتوب و غیر متخصص‌ها بیشتر از نظرات مشورتی همکاران استفاده می‌نمایند. پزشکانی که در موسسات و بصورت گروهی کار می‌کنند بیشتر از آنهایی که بصورت انفرادی مشغول کار هستند از همکاران و نظرات و اطلاعات آنها استفاده و در بحث‌ها به آنها استناد می‌نمایند به عبارت دیگر نقل قول از دیگران در بین پزشکانی که بصورت گروهی کار می‌کنند بیشتر رواج دارد. یکی از یافته‌های برجسته و جالب توجه مطالعه گروهین،

درصد استفاده کنندگان		روش کسب اطلاعات
برای آموزش*	برای پژوهش**	
۲۴/۴	۴۱/۵	کتابخانه مرکزی
۷۴/۴	۴۷/۲	کتابخانه دانشکده یا بیمارستان محل خدمت
۸۱/۴	۵۰/۹	اشتراک مجلات و استفاده از سهمیه ارزی
۷۴/۴	۳۴	شرکت در سمینارها و گردهمایی‌ها
۲۶/۷	۲۴/۵	منابع شخصی
۷	۱۵	سایر کتابخانه‌ها
۳/۵	۵/۷	مدلین وزارت بهداشت

* تعداد ۸۶ نفر به این پرسش پاسخ داده‌اند.

** تعداد ۵۳ نفر از ۵۵ نفری که طرح پژوهش داشته‌اند به این پرسش پاسخ داده‌اند.

جدول ۱ - روش مورد استفاده تعدادی از اعضاء هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی ایران برای کسب اطلاعات علمی مورد نیاز (۳)

در بین انواع منابع اطلاعاتی، مجلات علمی مناسبترین و مورد توجه‌ترین وسیله برای روز آمدکردن دانش و اطلاعات شناخته شده است. اکثریت یک گروه از نویسندگان مقالات پزشکی فارسی که در یک بررسی شرکت کرده بودند اعلام داشتند که در بین منابع اطلاعات پزشکی از مجله بیشتر از کتاب، پایان‌نامه، چکیده‌نامه استفاده می‌نمایند (۱).

چرا مجلات؟

نشریات ادواری یا مجلات این امکان را بوجود می‌آورد تا گزارش کشفیات و تجربیاتی که ماهها طول خواهد کشید تا به صورت کتاب منتشر شود در مدتی خیلی کوتاه انتشار یابد. مجلات وسیله اشاعه و نشر مقالات کوتاه، گزارش پیشرفت‌ها و نتایج پژوهش‌ها، چکیده‌ها، اخبار، نقد کتاب و ... می‌باشد (۴). علت محبوبیت بیشتر مجلات را نسبت به کتاب در حجم کمتر و انتشار سریعتر می‌توان دانست.

چند سؤال:

تعداد نشریات ادواری در زمینه پزشکی چقدر است؟

کدام مجلات در زمینه حرفه‌ای و تخصصی ما منتشر می‌شود و موضوعات مورد نیاز و علاقه خود را در کدامیک از نشریات پزشکی می‌توانیم پیدا کنیم؟ آیا راهی وجود دارد که با صرف وقت کمتر به تمامی اطلاعات و مقالات که درباره موضوع مورد علاقه ما در مجلات منتشر شده دست یابیم؟ چگونه می‌توانیم از اطلاعاتی که درباره موضوع مورد نیاز و علاقه‌مان در منابع مختلف (اعم از کتب و نشریات و ...) وجود دارد مطلع شویم؟ آیا تمام مقالات مفید است؟ آیا... این سؤالات و موضوعات می‌تواند طی مقالات دیگری مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

قدردانی: بدینوسیله از سرکار خانم رحیمی‌ها و سرکار خانم دکتر حریری و جناب آقای دکتر سجادی که با ارائه نظرات ارزنده‌شان یاریم کرده‌اند و از خانم حاجبی و کاتوزیان بخاطر پایان‌نامه‌هایشان و خانم پره‌بری که تایپ مقاله را عهده‌دار بودند سپاسگزاری می‌نمایم.

منابع

- ۱- حاجبی، رابعه. میزان آگاهی پژوهشگران علوم پزشکی کشور از منابع اطلاعاتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ۱۳۷۱.
- ۲- عزیزی، فریدون. «زگواره تاگور»، دارو و درمان، سال نهم، شماره ۹۷، بهمن ۱۳۷۰، ص: ۳-۴.
- ۳- کاتوزیان، مهناز. بررسی رابطه خدمات اشاعه اطلاعات گزینشی با میزان مراجعه اعضاء هیئت علمی به منابع اطلاعاتی کتابخانه مرکزی در دانشگاه علوم پزشکی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ۱۳۷۱.
- ۴- مورتن، لسلی ت. شیوه بهره‌گیری از کتابخانه‌های پزشکی. ترجمه زاهد بیگدلی، تهران، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۱، ص ۲۳.
- ۵- هاوکینز، مایکل ج. «ارزشیابی اخبار بهداشتی» (ترجمه سید سعید مظلومی)، آموزش مداوم در پزشکی، شماره زمستان، ۱۳۷۱، ص ۴۷-۴۵.

6. Gruppen, L.D.; Physician Information Seeking: Improving Relevance Through Research, Bull Med Libr Assoc, 1990, Apr., 78 (2): 165-172.

HEALTH PROFESSIONALS AND BIOMEDICAL INFORMATION

A.H. Hadjitarkhani, M.D.*

ABSTRACT

To know the latest and newest biomedical information is necessary and a professional responsibility. This is possible with using various sources.

Biomedical information sources are various and different factors such as age experience, speciality, practice type and ... have influence on their selection.

Orientation with different types of biomedical information sources and the ways of using them is necessary and useful.

It seems that the most widely used information sources by medical society in our country are journals, books, scientific meetings and courses for aquisition of biomedical information.

Recognizing that what are the medical society information needs, how, when and where they can be seeked, could be used for organizing necessary facilities and the better application of these sources.

Key words: 1- Biomedical information

2- Medical journal

3- Scientific meeting

* Faculty member and vice chancellor in research of Iran university of medical sciences and health services.